

Studia z Filologii Polskiej
i Słowiańskiej, 34
SOW, Warszawa 1998

Snježana Kordić

Rec.: Miloš Kovačević, *Kroz sintagme i rečenice*, Svjetlost,
Sarajevo 1992, ss. 237

Od knjige *Kroz sintagme i rečenice* sačuvano je samo pet primjeka jer je kompletna naklada izgorjela u Sarajevu 1992. godine. Zato se o toj knjizi nije moglo pisati, nije se moglo za nju ni saznati. A to je velika šteta jer se radi o knjizi u kojoj se opisuju sintaktičke pojave koje do sada u serbokroatistici uopće nisu bile opisivane.

Relativno malen broj knjiga iz sintaktičke problematike u serbokroatistici jedan je od razloga zašto je sintaksa ujedno i najslabije opisana razina u serbokroatističkim gramatikama. Drugi razlog je taj što su se mnoga sintaktička pitanja u gramatikama tradicionalno razmatrala unutar morfoloških, i to se bez ikakvog kritičkog preispitivanja prenosilo iz jedne gramatike u drugu. Treći razlog je što su se analize bazirale na jednofunktionalnom korpusu iz književnoumjetničkog stila, a to je ograničavalo da se uoče razne sintaktičke konstrukcije koje se pojavljuju prvenstveno u nekom drugom stilu. Svjestan svih tih nedostataka pristupa sintaksi u serbokroatistici, autor knjige *Kroz sintagme i rečenice* Miloš Kovačević polazi u svojim istraživanjima od polifunktionalnog korpusa suvremenog jezika, a u analizi primjenjuje jedinstvo funkcionalnog, formalnog i semantičkog kriterija.

Spoj triju kriterija analize vidljiv je i u naslovima triju osnovnih dijelova knjige: *Funkcija i značenje*, *Značenje i forma*, *Forma i značenje*. Prvi dio obuhvaća dva rada: *Semantički tipovi nekongruentnih atributa* i *Atributska funkcija priloga*. Važno je istaknuti da je atributska funkcija priloga ovdje opisana po prvi put. Dotadašnje nepostojanje opisa te kategorije odrazilo se u tipološkim radovima kakva je npr. knjiga

T. N. Mološnaje *Substantivnye slovosočetanija v slavjanskich jazykach*, u kojoj su tipovi supstantivnih sintagmi s atributski upotrijebljenim prilogom opisani za ruski, poljski, češki i bugarski jezik, dok je za srpsko-hrvatski samo konstatirano da postoje takve sintagme.

Drugi dio knjige Miloša Kovačevića obuhvaća sedam radova, kojima je svima zajedničko da u analizi dominira semantički kriterij. Rad *Prefiksacija i njen uticaj na formu i semantiku sintagme* prevladava disciplinarne ograde između tvorbe riječi i sintakse. U njemu se na primjerima sintagma s prefigiranim glagolom kretanja i besprijedložnom ili prijedložnom konstrukcijom s mjesnim značenjem istražuje koliko se na osnovi prefiksa kao morfološkog pokazatelja može zaključiti o rekcijskom potencijalu glagola kretanja. Sljedeći rad, *Pragmasintaktička analiza jednog tipa iskaza*, opisuje iskaze s glagolom *kritikovati/kritizirati* ili s glagolom *osudi ti*. Uz te glagole pojavljuje se nekoliko padežnih modela, a autor nastoji pokazati koliko je pojavljivanje pojedinog modela odraz različite pragmatičke vrijednosti iskaza. U radu *Koncesivnost kao posljedica negacije kauzalnosti* prvi puta se proučava uloga negacije u izražavanju koncesivnosti primarno kauzalnim formama konstrukcija. Autor smatra da je i početni stadij formiranja jezične kategorije koncesivnosti na osnovi jezične kategorije kauzalnosti izgledao tako da se koncesivno značenje izražavalo kauzalnim formama uz presudnu ulogu negacije u tekstu. Rad *Konsekutivne konstrukcije u današnjem i Vukovom jeziku* jedan je od radova Miloša Kovačevića u kojima se istražuje kako i koliko se povećavao broj sredstava za izražavanja određene jezične kategorije od standardizacije jezika u 19. stoljeću do danas. Pritom autor dolazi do vrlo zanimljivih rezultata: da se u 19. st. konsekutivna konstrukcija za izražavanje kauzalne veze oslanjala i strukturno i semantički na složenu rečenicu s načinskom klauzom, dok se u suvremenom jeziku u pojedinim funkcionalnim stilovima konsekutivnost počinje oslobađati svog načinskog ishodišta. Sljedeći rad posvećen je također semantičkim kategorijama: *Finalne i konstrukcije namjene*. Iako se o finalnosti govori u svakoj gramatici, nigdje se ona ne opisuje čitava na jednom mjestu, nego raspršeno u raznim dijelovima gramatike. Zato ne postoji analiza međusobnog odnosa jezičnih jedinica kojima se ta kategorija izražava. Ovaj rad je prvi u kojem se na jednom mjestu podvrgavaju analizi sve sintaktičke jedinice kojima se izražava finalno značenje. *O složenim rečenicama*

s uzročnom relativnom klauzom, kako se zove naredni rad, dosad se nije pisalo. Razloge za to Miloš Kovačević vidi u dilemi o inkompatibilnosti strukturno-funkcionalnog i semantičkog tipa rečenica uopće. Tu dilemu autor rješava zaključkom da zavisna klauza može biti uzročna a da pritom ni svojom funkcionalnom pripadnošću ni semantičkom vrijednošću svoje vezivne riječi ne bude uzročno „predodređena”. Uzročne relativne klauze mogu se tražiti, smatra autor, samo među nerestriktivnim relativnim klauzama. Relativnim klauzama bavi se i sljedeći rad: *O složenim rečenicama s posesivnom atributskom klauzom*. U tom radu autor odgovara na pitanje zašto se u relativnim klauzama posesivnost mnogo češće izražava zamjenicom *čiji*, a ne zamjenicom *koji*. Objе zamjenice imaju funkciju konektora relativne klauze, ali razlikuju se po funkciji koju imaju unutar relativne klauze: relativna zamjenica *koji* kad izražava posesivnost ima funkciju nekongruentnog atributa. Uslijed toga kod nje dolazi do „kolebanja” između sintaktičke pozicije konektora, koji bi trebao stajati na samom početku klauze, i sintaktičke pozicije nekongruentnog atributa, koji bi trebao stajati na drugom mjestu u klauzi. Zamjenica *čiji* je kongruentni atribut, koji stoji na prvom mjestu u klauzi, pa uslijed toga kod zamjenice *čiji* ne dolazi do inkompatibilnosti sintaktičkih pozicija.

Treći dio knjige *Kroz sintagme i rečenice* obuhvaća pet radova. *Gradacione rečenice za nerealizovanu suprotnost* nisu dosad u serbo-kroatistici bile opširnije opisivane. Ovdje se po prvi puta na korpusu iz različitih funkcionalnih stilova suvremenog jezika osvjetljavaju sintaktičke, semantičke i stilske osobine takvih rečenica s veznicima *a kamoli* i *a nekmoli*. Dosad su se rečenice s tim veznicima ubrajale u zavisnosložene rečenice. Miloš Kovačević zaključuje da se one moraju ubrojiti zajedno s ostalim gradacijskim rečenicama u nezavisnosložene rečenice. Zamjerajući tradicionalnoj sintaksi da nije gotovo nikakvu pažnju posvećivala složenim veznicima, čiji broj se znatno povećao zadnjih desetljeća, autor u radu *Zavisna rečenica sa specifikativnim značenjem* analizira zavisne rečenice sa složenim veznikom *s tim što/da*. Objasnjenje zašto takvi veznici uopće nisu bili opisivani Miloš Kovačević nalazi u činjenici da su se dosadašnja istraživanja bazirala samo na korpusu književnoumjetničkih tekstova, a složeni veznici se prvenstveno javljaju u znanstvenim, administrativno-pravnim i publicističkim tekstovima. Naredni rad posvećen je zavisnoj rečenici

uz glagole „pasivne percepcije”: *Složena rečenica s proleptičkim konstituentom*. Ta zavisna rečenica uvodi se veznicima *kako*, *gdje* i *da*, a uz glagol *znati* uvodi se i pomoću *kakav*. Posebnost ovih zavisnih rečenica je u tome što one pokazuju kako zavisna rečenica nije uvijek lako svodljiva na ekvivalent dijelu proste rečenice. Moguće je da je to jedan od razloga zašto se takve rečenice u gramatikama slabo opisuju. U radu *Uzročni veznici u Vukovom i današnjem jeziku* pokazuje se kako je funkcionalnostilsko raslojavanje suvremenog jezika imalo za posljedicu obogaćivanje sistema uzročnih veznika. Novi veznici su nastajali od kataforički upotrijebljenih zamjeničkih priloga i priložnih izraza. Obogaćivanjem modela zavisnih rečenica bavi se i zadnji rad u knjizi: *Usložnjavanje sistema modela zavisnosloženih rečenica u srpskohrvatskom jeziku*. Autor zapaža da sintaktičkim opisima u gramatikama nedostaje ne samo semantička struktura rečeničnih modela nego i popis modela zavisnih rečenica nije potpun. Usložnjavanje modela zavisnosloženih rečenica dolazi prvenstveno iz znanstvenog i administrativno-pravnog stila, a razlozi tom usložnjavanju nalaze se u težnji za preciznijim izražavanjem nekog značenja ili u težnji za stvaranjem jezične jedinice koja bi izražavala jezičnu kategoriju dotad izražavanu opisno.

Već ovaj kratki uvid u teme o kojima se govori u knjizi *Kroz sintagme i rečenice* Miloša Kovačevića pokazuje da ta knjiga pruža obilje inspirativnih i originalnih opisa iz područja sintakse srpsko-hrvatskog jezika. Koliko će odjeka oni imati u budućim sintaktičkim radovima i u gramatikama, teško je reći jer¹ knjiga imala nesreću da bude objavljena u Sarajevu 1992. godine, ali i ovih nekoliko preostalih primjeraka te knjige neosporan su dokaz da je u Sarajevu bila u usponu jedna jaka sintaktička škola¹.

¹Budući da se do pojedinog od samo pet sačuvanih primjeraka ove knjige teško može doći i da nije poznato hoće li se knjiga ponovno izdavati, fotokopirala sam jedan primjerak knjige za biblioteku Slavističkog instituta Poljske akademije nauka u Warszawi kako bi barem na taj način knjiga Miloša Kovačevića *Kroz sintagme i rečenice* bila pristupačna zainteresiranim čitaocima u Poljskoj.